

rokrácia és más szemmel a termelés közvetlen részesei. A rekord felállítói tisztában vannak azzal, hogy az eredmény nem a „francia birkózás” eredménye, mint ahogy az ellenségek gunyolják, hanem az a mechanikai értékű termelési tényező, amely minden vele összefüggő tényezőt fokozottabb résztvevésre kötelez a termelésben. E körül a mag körül sorakoznak fel a kuznecki telep emberei, a brigádok katonáitól a munkavezetőkhöz, igazgatókhoz, külföldi mérnökhöz és amerikai kirándulókhoz. 24 óra alatt szerelmek, születések és sorsok dőlnek el. Felállítanak egy rekordot, amelynek keresztülvitelében se elemi erő, se szabotázs nem gátolhatja meg a termelő akaratát. Ott látjuk az írókat, az újságírókat, amint kavicsbordással járul hozzá az eredményhez, látjuk az amerikai mérnököt, aki rubeljei halombarakásával már majdnem célhoz ért, amikor az utolsó pillanatban jelentik az újságok, hogy a legbiztosabb amerikai bank, amelyben a pénzt tartotta csődbe ment. Látjuk a munka szabotálót, akikről végül is kiderül, hogy osztályeredetük játsza a főszerepet elzúllásukban, amely a kapzsi harácsoláson keresztül egész az összeroppanásig és a gyújtogatásig viszi őket. Egyáltalán tisztán kiviláglik a regényből, hogy írója szinte romantikus lázzal glorifikálja a termelés hőseit és szatiráját, amely a hibákkal szemben megértő, azok ellen fordítja, akik önös céljaik felhasználásával tudatosan a bürokratizmus mögé rejtőznek s akiknek benső közük a termeléshez nincs.

Az expresszionista stílusmodorában páratlan tempójú könyv felületesen nézve talán szétfolyó módon dobja bele az eseményeket a verseny 24 órájának malmába, de végeredményben szigorúan összetartozik minden: a körök és vonalak koncentrikusan egy pontba futnak össze: a közös termelésbe. A regény összefüggő egészt mutat, bár feltételezhető, hogy az említett kiadói sugalmazások szellemében bizonyos részek elszikkadtak a magyar fordításban. Maradéktalanul megmarad azonban az olvasóban az a benyomás, hogy semmi sem áll meg, állandó érvényű tételek és eredmények is csak annyiban léteznek, amennyiben változást és változtatást jelentenek. Tegnap Charkov 340 keverék, ma Kuzneck 402 keverék és holnap Cseljabinszk 504 keverék. A minőség pedig mindenütt kitűnő.

Katajev könyve egy történelmi szakasz lényegének megismeréséhez legalább olyan közel hozta, mint amilyen közel hozta Gladkoff *Cement*-je az olvasót az új Oroszország egy más szakaszának megértéséhez.

Méltos N. József

VARGA KATALIN REGÉNYE. Kellemes meglepetés volt számunkra Molnár Ákosnak *A császár dajkája* című könyve. 600 oldalas történelmi regény — a történelmi regények poros egyhangúsága és terjengőssége nélkül. Mindvégig lebilincselő, lüktető atmoszféra, átfogó korrajz, plasztikus alakok, színes meseszöveg. A történelmi regény általában — a ma problémája előli menekülést jelenti. Hisz’ valóban kényelmes álláspont a jelent tudomásul se véve elmerülni, beletemetkezni a múlt korok szellemébe. Ezért írják ma tömegével a történelmi regényeket. Ezzel szemben úgy látjuk, hogy Molnár Ákosnak ez a munkája nem a problémák előli meghátrálást, hanem az alapproblémákba kapcsolódást, a történelmi események helyes meglátását jelenti. Molnár Ákos eddigi írásaiban a kispolgári élet levegőtlenességét, tartalmatlanságát, kilátástalanságát, az élet mai formájától elforduló, menekülő embert ábrázolja s az elégedetlenség tudatos és tudatalatti motívumait tárja fel. Mostani regénye fejlődést, szinte határozott tisztulást jelent.

Varga Katalin rokonszenves alakjával Aradi Viktor: „Catarina

„doamna noastra“ című életrajzából valamennyire megismerkedhettünk ugyan, de e „Jeanne d'Arc“-i téma inkább szépirodalmi feldolgozást igényel. Varga Katalin alakja már rég vár regényfeldolgozásra. Molnár Ákos a könyvhöz fűzött megjegyzésében elmondja, hogy: „Marczali Henrik „Nagy Képes Világtörténetét“ lapozgatva a XII. kötet 208. oldalán megragadta figyelmemet egy mondat: „A hegyi románok közt 1846-ban egy Varga Katalin nevű asszony, Ferdinand császár dajkájának mondva magát, szinte királyi hatalmat gyakorolt.“ Kutatni kezdtem, ki ez a nő. És csakhamar feltárult előttem csodálatraméltó szereplése. Elhatároztam, hogy regényt írok róla. Regényt és nem életrajzot, mert magánéletét kellő adatok híján jórészen csak következtetésekre építhettem fel.“ És ezek a következtetések helytállóak. Életteljesen, elhíhetően, lélektanilag indokoltan tárul fel Varga Katalin élete. Látjuk, mint gyermeklányt, mint az egyetlen „nemeskisasszonyt“ a jobbágygyerekek között; már ekkor megismerkedik a jobbágysorssal, a robot, a dézsma, a deres szörnyűségeivel. Gyermeki kérdezgetéseire a válasz mindig csak az, hogy ez mindig volt és mindig lesz. Katalin nem elégszik meg evvel a magyarázattal; már ekkor küzd a meghunyászkodás ellen és már ekkor kiáll az elnyomottakért. Aztán látjuk Katalint, mint felserdült lányt, kinek sugárzó értelmessége feszélyezi, elriasztja a férfiakat — merthát bármilyen szép is ki kívánná feleségnek — „a feleség ne legyen okosabb az uránál, hanem nézzen fel rá, érezze fölényét és hatalmát“. Aztán mégis férjhezmegy, egyetlen kérőjéhez, egy hozzá semmiben nem illő férfihez. Jótékonykodásban, beteggyógyításban, olvasásban éli ki magát. A boldogtalan házasesetben vivódó asszony hamarosan özvegységre jut. Közvetlenül ismerkedik meg a nélkülözéssel, ide-oda veti a nyomor. Varrónő, társalkodónő, nevelőnő. Véletlenül sodródik a bányavidékre és véletlenül, de mégis mélyről determináltan válik a nyomorgó román bányászok védőasszonyává. Élete ezentúl egybeforr a jogfosztott bányászok életével, szabadságtörekvéseivel. Megismerkedik a jogtalan szolgáltatásokkal, az aranycsempészés és aranybevéltés visszaéléseivel, az örmény haszonbérlők és kocsmárosok visszaéléseivel, az álarcos nagyurak és uradalmi tisztek szipolyozásával — a zordon bányavidék minden nyomoruságával. Leszáll a bányákba, ellátogat a bányászviskókba, barátságosan beszélget mindenkivel, tanácsokat ad, sőt! bíraskodik és később még prédikál is. „Valami mesebeli köztársaságot szeretne megvalósítani a vidéken, a jólét és boldogság földi paradicsomát...“ Iskolákat akarna szervezni, orvosokat hívni, hogy letörjék a vajákos ménék hatalmát; utakat szeretne építeni és a bányákat felszerelni modern angol bányászati eszközökkel. Persze utópista álmodozása nem valósulhatott meg. Hiába szövegezett kérvényeket, hiába járt kétszer is Bécsben — kapott ígéreteket, elért pillanatnyi eredményeket, de a jobbágyság felszabadítását nem ő, hanem a 48-as forradalom tömegereje kényszerítette ki. Varga Katalin ezt már nem érte meg. Ferdinand császár biztosította ugyan, hogy bántódás nem érheti, de a megyei urak mégis kézrekerítették. Tömlöcbe kerül. És innen nincs szabadulás! Iratai elkallódnak és csak 1851-ben — 4 évi vizsgálati fogság után kerül tárgyalás alá ügye. Három hónapi fogházra ítélik. A börtönben eleinte ír: naplót, költeményeket, aztán mindjobban megtörik, hallucinációi, víziói vannak, vallásos extázisba esik. Mikor kiszabadul réveteg mosollyal, furcsa kéztartással ténfereg ide-oda, a havasok felé vezető utat keresi — és a havasok virága, ahogy nevezték — ott fagy meg a havasok felé vezető országuton. Ennyi a regény nyersanyaga! Persze a könyv ennél sokkal többet ad Varga Katalinból, az örökasszony lelki gyöttrődéseiből és általában a forradalmárnők vivódásaiból, megtorpanásaiból, újrakez-

déseiből. Katalinon néha átfut a kívánság egybeforrni egy-egy megkivánt férfival, ha közben „ebek harmincadjára jut is a bányászok ügye“. Néha úgy érzi, hogy még ma itthagya „ezeket a hórihorgas, vérszomjas csirkefogókat“ és elmegy Bécsbe a későn rátalált férfihez, feleségnek és anyának. De aztán mégse megy! — úgy érzi, hogy tőle függ e nagy embercsoport jóléte, szükségesnek, pótolhatatlannak érzi magát. „Kétféle boldogság van“ — mondja — „az egyik a személyes, a nyers öröm boldogsága, a másik a lelkiismeret nyugalma.“ A cél pedig szerinte „minél nagyobb tömegeknek minél több jót okozni.“ És mégis boldogtalan Varga Katalin, — az egyedüllét nyomasztó érzése egész életén végigkíséri. Élete a hegycsúcsok magányos élete. Sokszor szeretne leszállni az oromról és élni eleven asszonyként, egy férfi oldalán. De a börtönben irt memoirjában mégis azt vallja, hogy „nem bántam meg semmit és ha kell, újrakezdem. Soha el nem tántorodtam az utról, melyet lelkiismeretem parancsolt. Mert többet jelent-e egy valakihez tartozni életre-halálra, mint egy néptömeggel egybeforrni?“ Hogy miért nevezte a vidék Varga Katalint a „császár dajkájának“ — annak magyarázatát a könyv úgy adja, hogy Katalin számolt azzal a babonás áhitattal, mely a császár nevét övezte és a népi képzeletre akart hatni, akkor, amikor magát a császár dajkájának mondta.

Molnár Ákos regénye azonban nemcsak a női lelket, hanem a történelmet is boncolgatja — nemcsak Varga Katalin életének 30—40 évét pergeti le előttünk, hanem egyben a történelmi fejlődés 30—40 évét is. Metternich korának nyomasztó sötéttségét érezzük. A nyugati reformeszmék, az európai forradalmak szelleme csak lassan tör be a Habsburg birodalomba. A nyugati államokban mindenütt eltörölték már a jobbságát akkor, amikor a magyar és erdélyi diétákon csak végnélküli viták folynak a jobbság felszabadításáról. Betekintést nyerünk az aulikus légkörbe, a bürokrácia utvesztőibe, a hivatalnokok üzelmeibe, a vallási és nemzetiségi torzsalkodásokba, a nemesség, a parasztság és a feltörekvő polgárság osztályhelyzetébe. Feltáruul előttünk a városok és a falvak multszázadbeli élete. Látjuk a vándor-patrioták törekvéseit és halljuk a konzervatívok jelszavát, hogy „Erdélynek nem lehet szabad urbéri törvénye“. — Mégis fejlődnek az események. Molnár Ákos művészién ábrázolja e fejlődést. A történelmi eseményeket mindig találóan szövi össze és később helyes meglátással választja külön Varga Katalint életétől.

(Budapest)

Mándy Teréz

SZINHÁZ ÉS MUNKASOSZTÁLY címen jelent meg a Szegedi Fiatalkollégiumának szinpadkönyvtárában újabban *Hont Ferenc* egy tanulmánya. A tanulmány magyar nyelven első ízben ad összefoglaló képet a csődbejutott polgári színházról s az ezzel szemben támadt munkás-színház kísérletekről, illetve: a munkás- és a polgári-színház viszonyáról. Hont onnan indul el, hogy a színház csődjé már azokból az ellentétekből következik, hogy a polgárság nem maradhatott hű saját eszméihez, bár ezeknek köszönhette a hatalmát. Ugyanakkor a nagytömegek — akik pedig a kapitalizmus gesztenyéjét kikaparták — nem jutottak el a színházhoz: illetve csak a könnyű, vidám szórakozást keresték abban. Érthető így, ha a gazdasági és politikai ellentétek rohamos fejlődésével a munkásság soraiban feltámadt ezen a téren is a változtatás szükségessége, a polgárság viszont a meglévő állapotok konzerválására törekedett. A változtatás szükségérzete természetesen az osztályöntudat és az osztályellentét érzésével járt s a politikai küzdelemben jut elsősorban kifejezésre, ezért a művészi megnyilatkozásban is a politikáé a vezérszólam.